
A ROKONTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

A szülőföld hálája: a Vaskereszt szimbólumtörténete, 1914–1936

A Német Vaskereszt történetével és adományozásával kapcsolatban korábban több idegen nyelvű kötet és tanulmány látott napvilágot. A főleg német és angolszász szerzők tollából papírra vetett munkák nagy része alapvetően a nemzetiszocialista időszak és a második világháború éveit vizsgálta, és elsősorban az adományozott Vaskeresztek számát, illetve azok egykori viselőit vette számba. Az egyik legfontosabb német katonai kitüntetés – amelyet a háborúban hősiességet tanúsító katonák számára adományoztak – évszázados hagyományokra tekint vissza. Ugyanakkor a Vaskereszt formája a XIX. századtól kezdve napjainkig a német fegyveres erők egyik legfontosabb jelképe.

A bemutatott kötet, amely tágabb értelemben a Német Vaskereszt bő két évtizedes (1914–1936) szimbólumtörténetével foglalkozik, nem más, mint *Ralph Winkle* könyv formában megjelentetett doktori disszertációja. A munka részletesen foglalkozik a katonai kitüntetés legkorábbi előzményeivel: szóba kerül a III. Frigyes Vilmos általi 1813-as megalapítás, illetve a katonai kitüntetés újbóli kiadásait szimbolizáló két kulcsfontosságú esztendő: 1870 és 1914 is. Jóllehet a munka alcíme „*A Vaskereszt szimbólumtörténete, 1914–1936*”, *Ralph Winkle* könyve azonban sokkal több pusztá szimbólumtörténeti szintézisnél. A vizsgálat alapvető célja a katonai kitüntetés (a szimbolikus Vaskereszt) és megbecsülés, valamint a szülőföldért (Német Birodalom) hozott áldozat és a német társadalom kapcsolatrendszerének feltárása. A könyvben szó esik a korai német katonaság és kitüntetés-adományozás történetéről, annak társadalmi, politikai és kulturális háttereiről. A szerző külön fejezetben taglalja, miként változott meg az évtizedek, illetve évszázadok során a katonai kitüntetések jelentősége. Megállapítása szerint a kitüntetésekkel illető változásokban jelentős szerepük volt a korábbiakhoz képest jellegükben megváltozott háborúknak és a német társadalmat érintő társadalmi átalakulásoknak. *Winkle* alapvető forrásainak a hivatalos iratok mellett a legkülönbözőbb katonai iratok, Vaskereszt-ábrázolások és visszaemlékezések számítanak.

A tartalmi és logikai szempontból egyaránt precíz módon felépített munka legnagyobb egységének célja, hogy bebizonyítsa, a katonai kitüntetések jelentősége az első világháború kitöréséig terjedő időszakra megnőtt, azonban 1918-tól azok jelentése és értéke a XIX. századhoz képest teljesen megváltozott. Kiváló példaként szolgálnak az értékcsökkenésre azok az „egyszerű” német katonák, akik tucatjával mondtak le katonai kitüntetéseikről. A Német Vaskereszt 1918-ra már nem azt a katonai kitüntetést szimbolizálta, amelyet a XIX. században többször, a katonák hősiek magatartásáért adományoztak – legalábbis a kitüntetettek szemében nem.

A Német Vaskereszt ugyanakkor a nők szemében is mást jelképezett a világháború végére: a katonai megbecsülés és a szülőföldért hozott áldozat helyett „csupán” egy emléktárgy maradt, ami a háborúban elvesztett férj, vagy a fiúgyermek emlékét őrizte. A kereszt értékcsökkenéséhez azonban az is hozzájárult, hogy az első világháború alatt megközelítőleg mintegy 5 millió alkalommal adományoztak – nem csak férfi katonák, de a katonai érdemeket felmutató civil személyek számára is (!) – Vaskeresztet, így nem csoda, hogy a legtöbb német család rendelkezett legalább egy ilyen kitüntetéssel.

A könyvben több alkalommal is vizsgálat tárgyává lettek a nők, kevesen tudják ugyanis, hogy az első világháború elején a nőknek is járt a katonai kitüntetés, később azonban a férfiak tiltakozására kizárták őket a kitüntetésből. A munka emellett neuralgikus pontként kezeli azt a kérdést, mit is jelenthetett a Német Vaskereszt – 1914-től egészen a nemzetiszocialista rendszer hatalomra jutásáig – a zsidó származású polgárok számára. Az olvasó számára hamar nyilvánvalóvá válik tehát, hogy a kötet célja az egyes társadalmi csoportok Vaskereszthez fűződő viszonyának megismertetése. A korábban ily részletességgel aligha kutatott téma körbejárása valóban érdekes kezdeményezés Winkle részéről.

A szerző a továbbiakban azt tekinti át, hogyan és milyen összefüggésekben jelenik meg a Vaskereszt a német társadalom egyes köreiben a weimari köztársaság idején és a Harmadik Birodalom megalakulása után. Kétségtelen tény, hogy a weimari Németország idején számos, az első világháborúban hősiességét bizonyító veterán Vaskereszttel való kitüntetését megtagadták, később azonban Adolf Hitler hatalomra jutásakor a nemzeti-szocialista rezsim kárpótolta ezeket a német hősokeket. Az új rendszer 1933-tól fokozatosan visszaállította csakúgy a katonai kitüntetést, mint a háborús szolgálatukkal hősiességüket bizonyító veteránok becsületét. Az alábbi tény természetesen a Vaskereszt újbóli felértékelődéséhez vezetett, és a korábban a XIV. századi teuton lovagok keresztjéről mintázott dicsőséges kitüntetés ismét a katonai megbecsülés szimbóluma lett.

Azt a sajátos történetet, amely a katonai elismerés és a német társadalom egyes rétegeinek viszonyrendszerével foglalkozik, 1936-ig taglalja az ismertetett könyv, nyitva hagyva ezzel a további kutatások kapuit. Egy dolgot azonban valószínűleg így is biztosan állíthatunk: a Német Vaskereszt XX. századi története a legtöbb ember szemében mindig is a halál és, vagy a szülőföldért hozott áldozat szimbóluma marad.

Összegezve megállapítható, hogy a sajátos munkára vállalkozó szerző kiválóan oldotta meg feladatát. Egy olyan újszerű témát feldolgozó, alapos munka született, amely egyszerre lehet érdekes és értékes a történészek, szimbólumtörténettel foglalkozók és kultúrtörténeti szempontokat szem előtt tartó kutatók számára. Bár a könyv kötése és külalakja hagy némi kívánni valót maga után, mindez persze mit sem von le a szerző érdemeiből.

Ralph Winkle: Der Dank des Vaterlandes: Eine Symbolgeschichte des Eisernen Kreuzes 1914 bis 1936. (A szülőföld hálája. A Vaskereszt szimbólumtörténete, 1914–1936.) Klartext Verlag, Essen, 2007. 416.

Somogyi Ferenc